

Макаренко Є.А.*

АНАЛІТИЧНІ РОЗРОБКИ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЦЕНТРІВ США У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

У статті розглядаються розробки американських дослідницьких центрів, спрямовані на забезпечення зовнішньополітичної і безпекової стратегії США, а також особливості міжнародного курсу Білого дому в контексті суб'єктивного бачення міжнародної політики президента США Б.Обами і його оточення.

Ключові слова: глобальні тенденції, США, зовнішня політика, національна безпека, науково-аналітичні центри.

В статье рассматриваются разработки американских исследовательских центров, направленные на обеспечение стратегии внешней политики и безопасности США, а также особенности международного курса Белого дома в контексте субъективного видения международной политики президента США Б.Обамы и его окружения.

Ключевые слова: глобальные тенденции, США, внешняя политика, национальная безопасность, научно-аналитические центры.

The article highlights problems the study of conceptual groundwork by the American think tanks directed at providing foreign-policy and safety strategy for the USA. Utilizing potential of such centers, the US administrations provide pluralism of opinions, ideas, and recommendations that make up the backbone of the White House's international policy. These propositions undergo adjustments initiated by the President's subjective vision and by his aides

Key words: global trends, USA, foreign policy, national security, think tanks.

У сучасній нестационарній політичній системі відбувається постійна боротьба за впливи багатьох держав світу, від наслідків якої залежить здійснення зовнішньої і безпекової політики провідних акторів міжнародних відносин. Враховуючи статус США як глобальної держави, що й надалі, за оцінками експертів і за стратегіями Білого дому, відіграватиме вирішальну роль у світовій політиці, аналітичні розробки американських дослідницьких центрів, які організовані для інтенсивних досліджень і концептуального забезпечення політичних і безпекових стратегій США і які впливають на прогнозування і стратегічне планування міжнародної політики Америки, є невід'ємною складовою забезпечення національних інтересів. За моніторинговими дослідженнями Пенсільванського університету було виокремлено понад 500 дослідницьких інституцій, які через експертні опитування, фаховий рівень досліджень, спроможність залучати висококваліфікованих фахівців, налагодити ефективний зв'язок між наукою і державною політикою здатні впливати на американську владу та та ухвалення концептуальних рішень.

* доктор політичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

До найбільш впливових відносять Інститут аналізу зовнішньої політики, Американську Раду, Національну раду з розвідки, Американський центр стратегічних і міжнародних досліджень, корпорацію RAND, центр Stratfor, дослідницький Центр імені Ніксона, Інститут прогресивної політики, Фундацію «Спадщина, Фундацію Карнегі, Національну демократичну фундацію, Центр американського прогресу, Американський інститут підприємництва, Брукінгський інститут, державні дослідницькі структури Білого дому, що займаються аналізом внутрішньої політики, управління політичного аналізу уряду США, структурні підрозділи Міністерства оборони та департаменту внутрішніх справ, дослідницьку службу конгресу, інші дослідницькі установи тощо.

Засновниками і очільниками аналітичних центрів виступають, зокрема, відомі американські політики З.Бжежинський, Г.Кіссінджер, М.Олбрайт, С.Телбот, Дж.Сорос, Дж.Фрідман, Дж.МакГанн, Р.Армітідж, Дж.Най, У.Коен, Дж.Шлезінгер, Р. Джеймс Дж.Томсон, М. Річ та інші, що свідчить про характерну особливість американської політики, тобто про тісні взаємозв'язки між аналітичними центрами і владою, які проявляються у тому, що експерти працюють в тому чи іншому уряді, а після завершення терміну діяльності того чи іншого президента повертаються до експертних досліджень в аналітичних центрах. У цьому процесі, наголошують фахівці, відбувається збагачення досвіду дослідників, які починають краще усвідомлювати можливість на державному рівні реалізувати певні наукові розробки, зокрема, положення і висновки фундаментальної науки та її прикладних напрацювань [1].

Можна стверджувати, що кожен президент США надавав перевагу тим аналітичним центрам, до яких мав схильність через партійні і персональні уподобання, пріоритети того чи іншого дослідника, донорів і керівництва дослідницького центру. Так, один з попередніх президентів США Р. Рейган пріоритетними для міжнародної політики США вважав аналітичні розробки фундації «Спадщина», його наступник у Білому домі У.Клінтон співпрацював з політологічною школою Брукінгського інституту, а Дж.Буш-молодший переважно використовував наукові ідеї, положення, висновки і рекомендації Американського інституту підприємництва. Нинішній глава американської держави Б.Обама підтримує зв'язок з Центром американського прогресу, керівник якого Дж.Подеста очолював команду, що забезпечувала перехід влади від Дж.Буша-молодшого до Б.Обами [2].

У сфері стратегічного планування і забезпечення зовнішньої політики Америки варто виокремити таку дослідницьку структуру, як Національна рада з розвідки США, якою було підготовлено аналітичні дослідження «Глобальні тенденції до 2010 року» «Глобальні тенденції розвитку людства до 2015 року», «Обриси майбутнього світу: Глобальні тенденції розвитку людства до 2020 року», а також «Глобальні тенденції до 2025 року», які дозволяють конструктивно поглянути на перспективи сучасної цивілізації і провідної ролі США в світі. Так, у «Глобальних тенденціях 2010» (1997 р.) було визначено ключові проблеми, ключові виклики і ключові невизначеності глобалізації та їх вплив на всі регіони світу, здійснено прогнозування трансформацій світової політичної системи до 2010 року, в якому підкреслювалося, що структуру міжнародних відносин визначатимуть головним чином процеси міждержавної взаємодії, а не події внутрідержавної політики. Міжнародна система у 2015 році, за аналітичними дослідженнями, формуватиметься під впливом таких глобальних чинників і пов'язаних з ними тенденцій, як народонаселення, природні ресурси і навколишнє середовище, наука і технології, світова економіка і глобалізація, національне і міжнародне управління, врегулювання конфліктів, провідна роль США у формуванні нового світового порядку [3].

Саме ці чинники визначатимуть можливості, пріоритети і дії країни та об'єднаних націй до 2015 року, оскільки чисельність населення світу може зрости до 7,2 млрд. чоло-

вік в порівнянні з 6,1 млрд. в 2000 році; у більшості країн збільшиться тривалість життя; основний приріст населення - 95% припаде на країни, що розвиваються. У країнах з розвиненою економікою і у більшості країн з ринковою економікою прогнозується демографічна криза, пов'язана зі зниженням рівня народжуваності і старінням населення. У перші десять років XXI століття не тільки США, але і все людство зіткнеться з глобальними проблемами, які істотно впливатимуть на політику, економіку, соціальну і культурну сферу у всіх країнах світу, зокрема, подальший вплив розвитку інформаційних і комунікаційних технологій сприятиме трансформації економічних і політичних можливостей держав, зростання економічної потужності країн АТР, особливо Китаю та Індії, вимагатиме збільшення обсягів споживання енергії, що значно збільшить потреби в енергоресурсах, внаслідок чого країни ОПЕК будуть змушені збільшити видобуток нафти, високі технології істотно вплинуть і на озброєння держав, проте маловірогідною залишиться поява сильних конкурентів для США в безпековій сфері з огляду на те, що країни – потенційні супротивники США продовжать нарощувати військовий потенціал іншими засобами [4].

Дослідження «Обриси майбутнього світу. Глобальні тенденції розвитку людства до 2020 року», в якому представлено довгострокове прогнозування майбутнього, що формуватиметься під впливом двох головних чинників – масштабності і швидкоплинності глобальних трансформацій, ключовими тенденціями розвитку світу визначає появу нових лідерів, нових викликів управлінню, нових підходів до визначення безпеки, зокрема в контексті зростання тероризму. На думку експертів, США залишаться найпотужнішою силою світової спільноти, а глобальний економічний, технологічний, військовий і дипломатичний вплив США не матиме рівних як серед інших країн, так і серед регіональних і міжнародних організацій. Така потужність не тільки повинна забезпечити виняткове геополітичне становище Америки, але й зробити США ключовим актором міжнародної системи. США продовжать грати важливу роль світового лідера, проте зберегти цей статус буде все складніше, оскільки новими глобальними гравцями в перспективі до 2020 року стануть країни Азії на чолі з Китаєм та Індією. Високі темпи економічного зростання, нарощування військового потенціалу і високі темпи приросту населення стануть ключовими чинниками економічної і політичної могутності обох держав, але ключовою невизначеністю залишиться питання, яким чином Китай та Індія нарощуватимуть потенціал: спільно з іншими державами міжнародного співтовариства або в ході активної конкурентної боротьби. Новими глобальними лідерами до 2020 року, зазначається в дослідженні, можуть також стати Бразилія, ПАР та Індонезія, а Європі буде складно утримати свої позиції лідера на міжнародній арені [5].

За дослідженням про глобальні тенденції 2025 року, поява нових потенційних глобальних лідерів може спричинити зміну старих категорій Схід–Захід, Північ–Південь, розвинені країни і країни, що розвиваються; традиційні географічні об'єднання поступово втрачатимуть свій особливий статус в міжнародних відносинах, а світ держав-націй з їх національними межами і світ мегаполісів, об'єднаних телекомунікаційними потоками, торговими і фінансовими зв'язками, співіснуюватимуть; конкуренція буде відкритішою і менш фіксованою, ніж у минулому. В аналітичній розробці подається чотири сценарії цивілізаційного розвитку:

перший - «Світ без панування Заходу», за яким нові потужні держави виходять на світову арену та витісняють західні країни, проте такий варіант розвитку подій не є єдиним або неминучим. Історичний досвід свідчить, що піднесення нових держав на зразок Японії чи Німеччини наприкінці 19 –початку 20 століття завжди кидало виклик стабільності існуючій системі міжнародних відносин, що призводило до глобальних конфліктів. Більш

ймовірним, порівняно із прямим викликом міжнародній системі, є варіант розвитку подій, коли держави, що розвиваються, прагнутимуть відігравати більшу роль у питаннях, що зачіпають їх основні національні інтереси. Таке об'єднання нових сил зможе конкурувати з організаціями подібно НАТО і стати альтернативою панівності Заходу. Проте ці коаліції, враховуючи їх розрізнені інтереси, можуть як об'єднуватись, так і віддалятись одна від одної, хоча держави, що розвиваються, і будуть певною мірою зосереджені на вирішенні внутрішніх питань та підтриманні економічного розвитку, але з часом у них з'явиться можливість вийти на світову арену за потужністю впливу;

другий - «Сюрприз у жовтні» передбачає, що через недостатню увагу до проблеми зміни клімату виникатимуть неочікувані, непередбачувані наслідки, оскільки більшість дослідників не впевнені, чи перетнуло людство кінцеву межу, коли процеси зміни клімату прискорилися і буде занадто пізно щось змінити. Політичні лідери можуть занепокоїтись частотою випадків природних катаклізмів, іншими наслідками кліматичних змін на кшталт зменшення запасів води, нестачі їжі, хоча можливостей для подолання подібних проблем ставатиме з часом все менше;

третій - «Вибух БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай і в перспективі ПАР)» враховує обмеженість енергетичних ресурсів та напружену боротьбу за них у майбутньому. Китай, Індія, Росія, хоч і багаті на природні ресурси, проте знаходяться в залежності від енергетичних постачальників;

четвертий - «Політика, що має не лише локальний характер» передбачає формування нового світу, в якому держави вже не відіграватимуть провідної ролі у формуванні світової політики, що прискорить розвиток субрегіональних та транснаціональних утворень, включаючи соціальні та політичні рухи. Контроль за вирішенням багатьох глобальних проблем переміститься з державного рівня на наддержавний, комунікаційні технології відкриють можливості для всеосяжної, безперервної інтеграції у соціально споріднених мережах [6].

Відтак, стверджується у дослідницьких розробках Національної ради з розвідки США, глобальні інтеграційні процеси впливатимуть на формування нової системи міжнародних відносин, проте США у глобальних тенденціях розвитку людства залишатимуться провідною, а, можливо, і єдиною наддержавою майбутнього.

Аналітичні розробки для сфери зовнішньої політики переважно здійснюються у рамках таких інституцій, як Американська Рада зовнішньої політики, Інститут прогресивної політики, Американський інститут підприємства, Інститут прогресивної політики, що діє під егідою Національної демократичної фундації як дослідницький центр Ради демократичного лідерства запропонував так званий «третій шлях» реалізації стратегій США з врахуванням позицій лівого, центристського і правого спектру американського політикуму. Прогнозуючи на той час гіпотетичний міжнародно-політичний курс демократичної адміністрації у разі перемоги на виборах 2008 року, аналітики Інституту наголошували, що при розробці стратегій і співвідношенні «жорсткої» і «м'якої» сили у зовнішній політиці слід брати до уваги наявність у демократичній партії «ліберальних яструбів», які обстоювали політику розширення бюджету для Пентагону та курс на воєнне втручання у різних регіонах світу [7].

Аналітичні дослідження 2010-2011 років щодо зовнішньої політики США у XXI столітті залишаються на рівні з'ясування проблеми подальшого глобального лідерства США, піднесення міжнародно-політичної ролі Європи та просування інтересів трансатлантичного альянсу на Схід. Зокрема, Дж.Фрідман, засновник відомого дослідницького центру Stratfor і автор відомих публікацій «Секретна війна Америки» і «Наступні сто років: про-

гноз на 21-е століття», стверджує, що «... США на передбачувану політичну перспективу залишаться єдиним глобальним лідером, а такі країни, як Польща та Мексика, будуть відігравати важливу роль у міжнародній політиці. За методиками складання прогнозів на майбутнє, Дж.Фрідман виходить з виключення фактору неможливого. Він ставить під сумнів твердження про те, що Росія стане глобальним лідером, оскільки «... Росія ніколи не була світовим лідером, за винятком періоду ХХ століття, коли вона стала найбільшою ядерною державою». Порівняння за економічними показниками також не свідчить на користь глобального лідерства Росії, підкреслює Дж.Фрідман, оскільки ВВП Росії становить приблизно 20% від ВВП США. Виходячи з таких об'єктивних порівнянь, фахівець робить неупереджені висновки про те, що з високою часткою ймовірності можна припустити: Росія ніколи не стане глобальним лідером. Що ж стосується політики Росії на пострадянському просторі, то, за прогнозами аналітика, очікується нарощування її впливу в країнах ближнього зарубіжжя в найближчі роки, бо в Росії, на думку Дж.Фрідмана, «...стали задаватися питаннями про те, яких цілей США намагаються досягти в Східній Європі». Піком такої політики, зазначає американський політолог, стала війна з Грузією, яка продемонструвала всьому світу, «що якою б слабкою не здавалася Росія, західні країни не змогли зупинити її дії відносно Тбілісі. Саме після війни 2008 року країни ближнього зарубіжжя стали прагнути налагодження відносин з Росією» [8].

Геополітичні амбіції Росії на противагу інтересам США також стосуються й використання фінансово- економічної кризи в Європі. Враховуючи, що ФРН переглядає власну роль в Європейському Союзі, оскільки є найбільш стабільною економікою, Росія вбачає в ній потенційного союзника, пропонуючи передусім найбільш прибуткову - енергетичну складову відносин (Росія постачає Німеччині майже половину всіх енергоресурсів, в обох країн існує багато взаємних інтересів в економічній сфері, свідченням такої політики є й запуск «Північного потоку» через територію ФРН для інших країн Європи в обхід України). Дж.Фрідман наголошує, «...якщо Москва зможе залучити Німеччину на свою сторону, то Росія перетвориться на серйозного геополітичного гравця. А погоджуючись підтримати санкції проти Ірану, Росія прагне нейтралізувати вплив США в країнах ближнього зарубіжжя як регіональний лідер».

Водночас прогнозується, що США будуть єдиною глобальною силою, яка зможе впливати на Росію, тому російсько-німецький альянс, на погляд Дж.Фрідмана, не вигідний США, отже, конкуренція між США і російсько-німецьким альянсом буде одним з домінуючих чинників глобальної політики. Однак, підкреслює американський фахівець, «Росія не зможе витримати таке змагання, оскільки Москва програла Вашингтону в ХХ столітті, коли вона була набагато сильнішою». США залишаться єдиним глобальним лідером, незважаючи на певне послаблення позицій у зв'язку глобальною фінансовою кризою, з соціальними протестними рухами, оскільки економіка США становить 25 відсотків від світової, крім того, американська економіка зросла на 5 відсотків, а в останні посткризові місяці темпи її зростання становили 3,5 відсотка. Для порівняння, економіка ФРН зросла лише на 0,2 відсотка, тобто, можна стверджувати, що США вийшли з кризи набагато швидше, ніж Європейський Союз. Якщо порівнювати США і Китай, то потрібно зазначити, що економіці Китаю буде потрібно зростати на 8,25 відсотків на рік, щоб наздогнати американську економіку, яка в середньому буде збільшуватися на 2,5 відсотка в рік. «Економіка США більше, ніж економіка будь-якої країни світу, ВМФ США контролює світовий океан. Якщо США вважатимуть за потрібне, вони можуть перекрити морські торгові шляхи - і це дає Вашингтону важливий важіль контролю міжнародної політики ХХІ століття», прогнозує Дж.Фрідман [9].

Натомість, Центр американського прогресу, який здійснює концептуальне забезпечення зовнішньої політики адміністрації Б.Обами, вже презентував розробку, яку можна розглядати як проект доктрини Б.Обами, концептуальний вимір якої простежується у ключовій ідеї «зміни і прогресивні засади для 44-го президента США» та у загальних положеннях, підготовлених керівником проекту «Нова демократія» М.Грінном щодо перших ста днів діяльності Б.Обами в умовах економічної кризи. Розробки Центру американського прогресу враховані й у щорічному посланні «Про становище країни», з яким 24 січня 2012 року президент США виступив перед Конгресом. Основні положення виступу Б.Обами щодо питань зовнішньої політики США стосувалися відновлення провідної ролі та авторитету США в світі, зміцнення зв'язків з країнами Європи, Азії, Латинської Америки, підтримання дальших змін в регіоні Близького Сходу, а також продовження глобальної політики захисту демократичних цінностей. У посланні Б. Обами було підтримано «хвилю змін» в країнах Північної Африки та Близького Сходу, зокрема, демократизацію Сирії шляхом негайного проведення демократичних реформ. Важливим напрямом діяльності адміністрації США, наголосив Б. Обама, залишатиметься питання нерозповсюдження зброї масового знищення та надійності зберігання ядерних матеріалів. Особливий акцент у виступі було зроблено на виробленні єдиної позиції країн світу щодо ядерної програми Ірану, що Б. Обама розцінив як важливе досягнення американської дипломатії. Він заявив, що тиск на Іран та санкції, спрямовані на ізоляцію цієї країни, будуть надалі посилюватися, щоб у будь-який спосіб не допустити отримання Іраном ядерної зброї. При цьому він підкреслив, що політику на підтримку США безпеки Ізраїлю та розвиток тісного воєнного співробітництва з цією країною буде продовжено. Б. Обама також заявив, що для розвитку нормальних економічних відносин з Росією буде домагатися скасування поправки Джексона-Веніка, проте відмовився від продовження політики «перезавантаження» у перспективі [10].

Значний внесок у розробку стратегій зовнішньої політики США здійснює корпорація «RAND», розробки якої з безпекових проблем уможливили висновки про те, що національні стратегії у сучасному світі суттєво трансформуються під впливом технологічного прогресу. Зокрема, у розробці «Поява ноополітики: напрями американської інформаційної стратегії» аналізуються дискусії про інформаційну складову зовнішнього впливу, що стосуються головним чином альянсів з іншими державами у геополітичному протистоянні, реалізації впливу в кіберпросторі задля глобальної демократизації і обмеження можливостей авторитарних режимів у глобальному інформаційному середовищі. У доповіді чітко виокремлюються два напрями досліджень: технологічний, що стосується проблем кібербезпеки; і політичний, в рамках якого розглядаються стратегії політичного і психологічного впливу, які зосереджено швидше на можливостях, чим на протидії реальним загрозам. З цих двох напрямів - дослідження кібербезпеки є більш розробленим, оскільки саме з проблем «інформаційної війни» та визначення ключових технологічних ризиків відбулися слухання в конгресі і президентських комісіях. Якщо раніше експерти у сфері національної безпеки прогнозували потенціал супротивних держав у просторі, що включав три основні виміри – політичний, економічний і військовий, то у сучасному світі до вищезазначених вимірів додається вимір віртуальний, який об'єднує високі технології і концептуальний зміст безпеки. Таким чином, розвиток системи міжнародного миру і стабільності узалежнюється від процесу впровадження інновацій, оскільки саме інноваційні технології виступають джерелом зростання національного добробуту, підвищення статусу держав у міжнародній взаємодії та впливу розвинених держав на міжнародне співробітництво [11].

Також корпорацією RAND спільно з Пентагоном було запропоновано воєнну концепцію протиборства в інформаційному просторі на основі стратегії глобального домінування, що передбачала здатність збройних сил США переважати як у миротворчих операціях, так і за умови застосування інформаційних озброєнь у глобальному протистоянні. У документі «Спільне бачення 2010» визначаються три виміри протиборства: «фізична сфера», де відбуваються реальні події, які сприймаються на фізичному рівні суспільством та інфраструктурою; «інформаційна сфера», яка виконує роль посередника передачі даних, «пізнавальна сфера», в якій дані про реальні події аналізуються і дістають оцінку для ухвалення рішень. Інший аналітичний документ з проблем глобальної інформаційної безпеки «Спільне бачення 2020» розвинув попередню концепцію, маючи на меті досягнення переваг збройних сил США одноосібно або в альянсах з іншими державами в інформаційному протиборстві. У дослідженні виокремлюється кілька характерних рис, притаманних сучасному інформаційному протиборству: по-перше, «прозорість поля бою», тобто постійний контроль воєнних дій за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; по-друге, загальна координація та управління всіма бойовими підрозділами; по-третє, можливість ведення воєнних дій у реальному часі.

У контексті концепції дослідники RAND виділяють шість основних структурних елементів інформаційного протиборства: фізичне знищення – використання всіх засобів збройної боротьби для руйнування систем управління супротивної держави; радіоелектронну війну – застосування електронних засобів або електромагнітних озброєнь для руйнування систем збирання інформації й розвідувальних даних; мережеву війну – використання комп'ютерних технологій та телекомунікаційного обладнання з метою пошкодження комп'ютерних систем і мереж супротивника; дезінформацію, маніпулювання – деструктивний вплив на систему прийняття тактичних і стратегічних рішень; оперативне маскування – використання всіх засобів для збереження конфіденційності власних даних; психологічну війну – використання засобів масової інформації і комунікації задля здійснення пропаганди з метою впливу на моральний стан військ супротивника і систему психологічного сприйняття реальності тощо. Такі підходи дослідників до проблеми міжнародного співробітництва у сфері зовнішньої політики та безпеки враховують інформаційну парадигму глобального розвитку, яка є відображенням нових закономірностей формування сучасної системи міжнародних відносин і відповідно потребує новацій щодо забезпечення національних інтересів і досягнення переваг в міжнародних впливах [12].

Специфічне визначення політичного впливу як демократизаційної складової у великій стратегії США свого часу було запропоновано віце-президентом поміркованого консервативного дослідницького Центру імені Ніксона К.Купчаном, який вбачав новації зовнішньої та безпекової політики у концепції співробітництва США з міжнародною спільнотою, що, на його думку, могло б «реанімувати активність демократів, які дещо розгубилися внаслідок гуманітарних акцій в Сомалі, де вони вдалися до підходів минулого, не зумівши належним чином скористатися значною потугою Америки. У розробці Брукінгського інституту «За межами превентивності: сила і легітимність у мінливому світі» також детально проаналізовано роль сили в міжнародних відносинах, зокрема, інформаційного впливу, який розглядається як повноцінна альтернатива класичним міждержавним війнам, тобто фактор сили в сучасному світі розглядається як військова та економічна перевага США щодо інших країн, як протидія «новим викликам» через політику «зміцнення єдності демократичних країн», аргументацію «моральної нерівності режимів», згідно з якою авторитарні режими не мають права на військову та економічну потугу у порівнянні з США [13].

Розробка Центру американського прогресу «Національна стратегія глобального розвитку. Захист Америки і нашого світу через сталу безпеку» містить практичні рекомендації щодо визначення головних викликів і загроз для національних інтересів США, тобто, на відміну від наступальної стратегії Дж.Буша-молодшого, яка переважно розроблялася Американським інститутом підприємництва і в якій концептуально було обґрунтовано політику американського домінування, експертами Центру американського прогресу було запропоновано рекомендації для Б.Обами, в яких президента закликали діяти зважено, стримано, без агресивної риторики щодо інших провідних політичних акторів міжнародних відносин. Проте критичний дискурс щодо визначальних пріоритетів адміністрації Б. Обами виявив й інші погляди на стратегію зовнішньої та безпекової політики США. Найбільш критичну оцінку підходів до зовнішньої і безпекової політики Б.Обами було подано у дослідженнях Американського інституту підприємництва, відомого своїми розробками для попередньої адміністрації Білого дому. У матеріалах впливового аналітично-дослідницького інституту відзначалося, що на середину червня 2009 року президент Б. Обама все ще не сформулював стратегії чи послідовного логічного обґрунтування значного скорочення ядерних озброєнь і систем доставки як одного з глобальних чинників стримування розповсюдження ядерних озброєнь і підтримання міжнародного миру. Оскільки Б. Обама взяв на себе низку серйозних зобов'язань, так і не дочекавшись останньої версії «Огляду побудови ядерних сил» США, який слугує чітким механізмом оцінки стратегічних потреб країни, аналітики вважають, що президент був неспроможний запропонувати такі обґрунтування.

Відмова президентської адміністрації проаналізувати цей авторитетний і впливовий документ, її прагнення ратифікувати новий договір до грудня 2009 року, а також запропоновані скорочення витрат на протиракетну оборону й ключові системи озброєнь, за висновками Американського інституту підприємництва, продемонстрували прихильність Б.Обами до ідеології менш агресивної оборонної стратегії Сполучених Штатів. Підхід Б.Обами, на думку фахівців інституту, послабить потенціал США у сфері як ядерних, так і звичайних озброєнь. «Оптимальним варіантом для президента було не поспішати з підписанням будь-яких нових геостратегічних договорів». Крім того, у документі зазначалося, що політика Б.Обами видається ризикованою для США і їх глобальних союзників, які покладаються на американську «ядерну парасолу». Сьогодні, на думку аналітиків Американського інституту підприємництва, які закликають Б.Обаму не відмовлятися від політики «жорсткої сили», не на часі знімати з порядку денного доктрину й практику «ядерної парасолі», оскільки загроза розповсюдження ядерної зброї набуває більш реальних обрисів: Північна Корея проводить випробовування ядерної зброї і пробні запуски ракет; ядерна і ракетна програми Ірану стрімко прогресують; Індія і Пакистан нарощують свої ядерні потенціали; а інші потенційні ядерні держави поки що спостерігають за реакцією Америки. Будь-який інший підхід, на думку Американського інституту підприємництва і багатьох сенаторів, залишить США вразливими і послабить національну безпеку країни. Підсумкову позицію аналітичного центру представлено у публікації на сайті під назвою «Обама продовжує другий термін Буша – погано», в якій містяться положення, що проводять диференціацію між зовнішньою політикою консерваторів і демократів. Відтак, у публікації підкреслено, що зовнішня політика консерваторів беззастережно проамериканська, базується на американській винятковості, небажанні поступатися стратегічними інтересами перед міжнародними організаціями. Таку дипломатію, на думку дослідників, не можна кваліфікувати як «односторонню» чи «багатосторонню», оскільки вона базується на виборі стратегій, тактик, засобів і методів для «жорсткого» забезпе-

чення національних інтересів США. Консерватори усвідомлюють, що союзники відрізняються від противників, і до кожного з них слід ставитися відповідним чином. Б. Обама, зазначається у публікації, необхідно взяти до уваги войовниче ставлення колишнього Радянського Союзу і «Москви загалом» до питань, пов'язаних з новими незалежними державами, Північною Кореєю, Іраном, Близьким Сходом тощо, оскільки вже перші місяці адміністрації Б. Обама показали значну витратність альтернативного погляду європейських і американських демократів на міжнародну взаємодію. Саме аргумент щодо надмірної ліберальності політики Б.Обама виступає одним з ключових у критиці його зовнішньої політики й іншими американськими аналітично-дослідницькими інституціями з консервативними пріоритетами в ідеології [14].

На сучасному етапі, незважаючи на критичний дискурс щодо зовнішньої та безпекової політики президентської адміністрації Б. Обама, основною стратегією переважального впливу США у сфері міжнародних відносин стала концептуальна розробка «Більш розумна, більш безпечна Америка» Американського центру стратегічних і міжнародних досліджень, який є одним з аналітичних центрів США, що головним чином концентрується на нестандартному висвітленні для політичного керівництва Америки стратегічних проблем майбутнього, а також на визначенні перспектив й рекомендацій щодо адекватного вирішення глобальних проблем сучасності. Керівництво діяльністю Центру здійснюють фахівці, тісно пов'язані з реальною практикою американської зовнішньої політики. Крім того, сама філософія переходу до «розумної сили», тобто нові принципи формування зовнішньополітичної стратегії США і нове її бачення, була закладена в сценарій, розроблений ще в 2006 році для 44-го президента США незалежно від його належності до Республіканської чи Демократичної партії.

У рамках Американського центру стратегічних і міжнародних досліджень було створено спеціальну двопартійну комісію з переходу до «розумної сили», яка у 2007 році представила аналітичну доповідь «Більш розумна, більш безпечна Америка» щодо нової стратегії зовнішньої та безпекової політики США. Суть нової консенсусної американської стратегії, розробниками якої вважаються Дж.Най та Р.Армітідж, полягає у поєднанні воєнної і культурної сили у спільну ефективну стратегію діяльності США на міжнародній арені задля повернення Америці статусу інтелектуального лідера та підтримання репутації США на засадах ідеї «глобального добробуту» [15].

У преамбулі доповіді розробники стратегії посилалися на те, що США мають використати потенціал «розумної сили» як інвестицію в глобальне майбутнє, надаючи можливості для економічного, політичного і соціального розвитку іншим країнам світу, які не відповідають сучасному рівню досягнень людства. Америка може запропонувати для світу стратегію, необхідну для відповіді на нагальні глобальні виклики шляхом інвестицій не тільки в економіку й військову сферу, а й у політику м'якого домінування. Щоб «зберегти лідерство Америки в міжнародних відносинах, підкреслюють фахівці, необхідно відповідати на глобальні виклики, «не поширюючи страх і злість, а вселяючи оптимізм і надію» Водночас, аналітики сподіваються, що нова президентська адміністрація продовжить політичну традицію світового лідерства держави, оскільки саме «розумна сила» дозволить США повернути собі статус впевненої в собі держави, готової вирішувати глобальні проблеми, спираючись на широкий консенсус міжнародного співтовариства і безпосередню співпрацю з країнами БРІК, які останнім часом набувають характерних рис регіонального лідерства.

Практичне втілення концепції «розумної сили» можна було спостерігати у виступах, заявах та діяльності представників адміністрації Б. Обама, оскільки нова політична ідео-

логія США базується саме на аналітичній розробці «Більш розумна, більш безпечна Америка» Дж.Наая та Р.Армітіджа. Команда президента Б. Обама вирішила відмовитися від «силової дипломатії» адміністрації Дж.Буша-молодшого, яка на багатьох напрямках зовнішньої політики Америки виявила свою неефективність, і вдатися до методів «прагматичної дипломатії», що передбачає висунення дипломатії на передній план зовнішньої політики США і збалансування її з військовою потугою та інноваційними засобами XXI століття. Реалізація нової концепції «розумної сили» США знайшла втілення й у «Стратегії національної безпеки», яка була оприлюднена у травні 2010 року і в якій було визначено принципи обстоювання геополітичних інтересів Америки в сучасному світі. «Стратегія національної безпеки» є основним доктринальним документом, в якому викладено для внутрішнього політикуму та громадськості і для зовнішнього світу загалом цілі, завдання і методи їх реалізації щодо національної та міжнародної безпеки [16].

Зазначимо, що уперше такий документ було представлено адміністрацією Р.Ніксона, а 1986 року був прийнятий закон Голдуотера-Нікольса, за яким «Стратегія національної безпеки» стала обов'язковим документом для кожної нової адміністрації президента США. Запропонована «Стратегія національної безпеки» містить низку важливих новацій тактичного і стратегічного характеру: зокрема, уперше в стратегії пропонується інтегрувати основні інструменти американської потужності - дипломатію, військову силу, економічні інструменти, розвідку; сили забезпечення внутрішньої безпеки. Крім того, аналіз нового документу дозволяє виділити й чотири стратегічні аспекти: безпеку; економічне процвітання; просування «універсальних цінностей»; зміцнення світопорядку за умови американського лідерства у вирішенні важливих міжнародних проблем. На погляд фахівців, нова стратегія Б.Обама має всеосяжний характер і є спробою інтегрувати внутрішні та міжнародні аспекти національної безпеки з огляду на те, що найгостріша системна криза спричинює «перевантаження» сил Америки у спробі консолідувати однополярний світ, оскільки жодна країна не в змозі повністю забезпечувати міжнародну відповідальність.

Як розвиток нової стратегії зовнішньої і безпекової політики адміністрації Б.Обама та у світлі передвиборчої президентської кампанії 2012 року можна розглядати й дослідження Міністерства оборони США «Зміцнення світового лідерства США: пріоритети Міністерства оборони на XXI століття», в якому викладено стратегію і тактику посилення всіх інструментів американської влади, включаючи «дипломатію, розвиток міжнародних відносин, розвідку та національну безпеку, віртуальний простір» [17]. З огляду на це, у дослідженні підтверджується теза про те, що «у світі, в якому постійно відбуваються зміни і який потребує американського лідерства, Сполучені Штати Америки будуть залишатися найбільш потужною силою в історії людства, яка бореться за незалежність і безпеку». У рамках здійснення стратегії зміцнення світового лідерства США на найближчу перспективу у сфері безпеки передбачається посилення протистояння загрозам недержавного характеру по всьому світу, співпраця з союзниками і партнерами США для встановлення контролю над неконтрольованими територіями та завдання прямих ударів по найбільш небезпечним угрупованням у випадку необхідності, підкреслюється, що для захисту національних інтересів і виконання глобальних зобов'язань основними завданнями збройних сил США визначено контртероризм і війну з нерегулярними озброєними формуваннями, стримування і протидію нападу, зокрема, і в кіберпросторі, підтримання безпеки та використання ядерного чинника стримування конфліктів, захист території США і підтримку цивільної влади, а також врегулювання нестабільності у будь-якому регіоні світу.

Показано, що інтереси США в сфері економіки та безпеки нерозривно пов'язані з подіями на просторі від Західної частини Тихого океану і Східної Азії до Індійського океану та Південної Азії, що створюють цілий комплекс зростаючих завдань і можливостей для просування політики світового лідерства. Фахівці Міністерства оборони США також зазначають, що глобальне домінування держави має підтримуватися й політикою вільних ринкових відносин, а також впливом США передусім в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, враховуючи «фактор Китаю як регіональної сили, оскільки обидві країни мають на меті забезпечення миру і стабільності в Східній Азії і прагнуть до встановлення сталих ділових відносин». Однак, зазначається в дослідженні, зростання китайської військової сили має супроводжуватися більшою ясністю стратегічних намірів, Китаю, щоб не спричинити конфлікти у регіоні. Відповідно, США будуть продовжувати інвестування регіону задля збереження переважаючої присутності, а також для можливості виконувати договірні зобов'язання згідно з міжнародним правом. На Близькому Сході стратегічні можливості США пов'язуються з так званим «арабським пробудженням», зміною режимів і створенням урядів, які будуть дотримуватися законних методів управління і стануть для Америки більш стабільними і надійними партнерами. Також передбачаються заходи із забезпечення захисту Ізраїлю за допомогою розташування військових сил США і військових сил союзників в регіоні і за його межами.

Що стосується зміцнення лідерства в європейському регіоні, то у дослідженні підтверджується тактика поглиблення євроатлантичної інтеграції. США, відповідно до Статті 5, будуть виконувати свої зобов'язання по відношенню до союзників по НАТО для розробки програми «Універсальної оборони», а також для визначення можливостей, які необхідні для вирішення завдань XXI століття. Крім того, враховуються і важливість відносин з Росією у сферах взаємного інтересу, оскільки встановлення партнерських відносин в усьому світі, на думку аналітиків Міністерства оборони, є важливим для розподілу витрат і обов'язків світового лідерства.

У дослідженні стверджується: «Ми прагнемо бути найкращим партнером у всьому світі, перебуваючи в пошуку нових партнерських відносин з зростаючою кількістю народів, включаючи народи Африки та Латинської Америки, чий інтереси ґрунтуються на досягненні загальної свободи, стабільності і процвітання. У міру можливостей для досягнення своїх цілей безпеки ми будемо розробляти оригінальні, мало бюджетні, що не вимагають великих ресурсів, підходи, спираючись на старанність, періодичне місцезнаходження та орієнтовні можливості наших сил» [17]. Слід зазначити, що розробка Міністерства оборони США спрямована передусім на виявлення ключових тенденцій політичного курсу держави на основі стратегічного осмислення проблем глобального і національного розвитку, на прогнозування наслідків дій інших держав на міжнародній арені для безпеки і переваг Америки у світі.

Відтак, конкретика аналітичних розробок дослідницьких центрів США у сфері забезпечення національних інтересів держави полягає у відповідності досліджуваних проблем національним інтересам держави у трьох їх вимірах – життєвому, головному та периферійному та в обов'язковому виокремленні і акцентуванні викликів, загроз і небезпек Сполученим Штатам від певної дії інших акторів міжнародних відносин, тобто в американському специфічному вимірі аналітичні розробки покликані бути інструментом забезпечення світовому лідерству цілісному розумінні зовнішньої політики держави.

Список використаних джерел

1. Think Tanks and Policy Advice in the US: Academics, Advisors and Advocates / [Edited by James G. McGann]. – Florence, Kentucky: Routledge, 2009. – 216 p.
2. Корнієвський О. Безпековий вимір діяльності неурядових аналітичних центрів. [Електронний ресурс]/Режим доступу: http://www.social_sciences.com.
3. Report of the National Intelligence Council's 2010 Project. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.dni.gov/nic/special_globaltrend2010.html.
4. Глобальные тенденции развития человечества до 2015 года. Доклад Национального разведывательного совета США. Екатеринбург: Фактория, 2002. – 120 с.
5. Mapping The Global Future. 2020. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.dni.gov/nic/NIC_globaltrend2020htm.
6. Global Trends 2025: A Transformed World. [Електронний ресурс] / Режим доступу http://www.dni.gov/NIC_globaltrend_2025_proekt.htm США.
7. Прохоренко О.М. Концептуальні засади іміджування росії американськими та І «мозковими» центрами: дис. кандидата політ. наук: 23.00.04 / Олександр Михайлович Прохоренко. – К., – 2009. – 191 с.
8. Фрідман Дж.: США залишаться єдиним світовим лідером [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.voanews.com/russian/news/EM-Feedman-2010-06-28-97343044.html>.
9. Фрідман Дж.: Як розподіляться ролі в Європі в ХХІ столітті? [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.kyivpost.ua/opinion/op-ed/kak-raspredelyatsya-rol-i-v-evrope-v-xxi-veke-337.html>.
10. К. Кононенко, О. Резнікова. Щодо деяких оцінок цього річного послання президента США Б.Обами до конгресу США. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.
11. Abella a. the rand corporation: the think tank that controls america [Електронний ресурс] / Alex Abella. – Режим доступу: <http://blogs.static.mentalfloss.com/blogs/archives/27657.html>.
12. Макаренко Є.А. Ризики і перспективи політики безпеки адміністрації США в умовах «перезавантаження» міжнародних відносин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка). – К., 2010. – Випуск 94. Частина І. – С. 11-16.
13. Snow N. Obama Soft Power, Smart Power [Електронний ресурс] / Nancy Snow // Huffington Post. - [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.huffingtonpost.com/nancy-snow/obama-soft-power-smart-po_b_142880.html.
14. Kupchan C. Real Democratik / С. Kupchan // National Interest. – 2004. – Fall. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nationalinterest.org/ME2/default.asp>.
15. Nye J.S. A smarter, more secure America. Report of the CSIS Commission on Smart Power [Електронний ресурс] / Craig Cohen, Joseph S. Nye, Richard Armitage. - Режим доступу: <http://csis.org/publication/smarter-more-secure-america>.
16. The National Security Strategy of the United States of America www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.
17. Поддержание глобального превосходства :приоритеты для обороны 21 века-[Електронний ресурс] Режим доступу-IP.DIGITAL.usembassy.gov/st/.